

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ

**Друга Міжнародна
Науково-практична Конференція**

**ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК
УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА
У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ.
УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА У СВІТОВІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

The Second International Scientific Conference

**Diaspora as a factor in strengthening the Ukrainian State within the
international community.**

The Ukrainian diaspora in the global context

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

18-20 червня 2008 року, м. Львів, Україна

Павло ГАЙ-НИЖНИК

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, м. Київ

ПОЗИЦІЯ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЩОДО СТАНОВИЩА ЦЕРКВИ В МАЙБУТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Організований Гетьманський рух бере свій початок з 1920 р., коли українськими консервативними колами в еміграції, що згуртувалися навколо В. Липинського, було створено Український Союз Хліборобів Державників (УСХД). Із смертю В. Липинського 193 р. УСХД втратив вагу теоретичного центру Гетьманського руху, і у 1937 р. діяльність УСХД було припинено. Натомість прибічники гетьмана створюють Союз Гетьманців Державників (СГД) з центром у Берліні. Ця назва дуже скоро стала визначником світового Гетьманського руху. Щодо становища Церкви в майбутній Гетьманській Державі, то найчіткіші й найґрунтовніші визначення щодо бачення гетьманцями стану і ваги Церкви в майбутній Українській Державі було відображено у матеріалах З'їзду провідної на той час організації у Гетьманському русі, а саме – Союзу Гетьманців Державників Німеччини і Австрії, що відбувся 17-18 грудня 1950 р. в Авсбурзі. Вагомості й програмності рішень та настанов з'їзду СГД для гетьманців світу надав і той факт, що його резолюції затвердив Верховний керманіч Гетьманського руху гетьманіч Данило. Керівництво СГД, відзначаючи, що «в підложжі світогляду Гетьманського Руху лежить віра в Бога», разом з цим висловило занепокоєння тим, що у церковні справи втручаються діячі, які не мають нічого спільного з релігією. Було зауважено, що «обговорення справи Церкви потребує відповідної атмосфери, належної дискусії, тонкого знання справи, релігійного інтересу й відданого служіння Богові» і застережено на тому, що у цій сфері «є всі позначки найбільшої небезпеки, коли церквою має намір опанувати політика, або ще гірше – вулиця». На з'їзді було піднято три основних питання щодо церковної проблеми. Їх можна сформулювати так: 1) взаємини Церкви і Держави у майбутній самостійній Україні; 2) проблема розколу в Українській Автокефальній Православній Церкві і ставлення до цього факту Гетьманського руху; 3) питання об'єднання українських Греко-Католицької та Автокефальної Православної церков. «Хвороби», які, до речі, не вилікувані й у нинішньому українському релігійному і світському житті.

У наш час, як і у післявоєнні роки, багатьма діячами підіймається питання возз'єднання УГКЦ з УПЦ. Серед аргументів такого об'єднання у ті часи на чужині висувалися два: 1) потреба врятувати Українську Православну Церкву від роз'їдаючої її соборноправности і 2) необхідність її посісти достойне місце в очах Заходу, а саме – Риму, чим українське православ'я виказало б свій відхід від Москви. Гетьманський рух висловив з цього приводу наступне: «Шукати єдності Христової Церкви ще не означає перестати бути добрим католиком, чи православним. Однак, не сміємо а ні на хвилину забувати, що земні способи осягнення небесних цілей лише принижують і не наближують їх кінечний тріумф. Ідеал возз'єднання Христової Церкви може і має бути зреалізований цілком безболісно, в любові, в радості, обопільній пошані, коли возз'єднання не носитиме ні для одної з Церков ні характеру компромісу, ні, тим більше, віровідступництва». Щодо безпосереднього возз'єднання УГКЦ та УПЦ, то тут також вказувалося на поспішність винесення цього питання на порядок денний (за всяку ціну), «коли українство ні в цілому до нього ще не підготоване і стоїть перед найреальнішими перешкодами, до яких, крім нашої внутрішньої, духової несовершенности, належить, в першу чергу, наш еміграційний стан, наша відірваність від віруючого українського народу... Возз'єднання, осягнене в результаті зговорення самих ієрархій, поза участю народу, без його волевиявлення, не було б правдивим возз'єднанням, ідеал якого шануємо». Крім того, поспішність возз'єднання УГКЦ та УПЦ в еміграції, слушно зазначає провід СГД, було б не лише далеким від ідеалу, але й могло б бути використане Москвою, що спробувала б «підняти здеорієнтовані українські підсоветські православні маси уже не на вітчизняну, а в обороні православ'я на священну, релігійну війну і набути в очах православних українців фальшиву авреолу героя релігійного, борця за православ'є». До того ж, вказується на оманливість думки, що таке об'єднання в еміграції вирве українське православ'я з-під впливу Москви на Рідних Землях. У підсумкові гетьманці закликали віруючих ставати на шлях ближчого порозуміння й взаємоповаги, на шлях взаємопошани і взаємозближення усіх українських церков, чим вони виконують Обов'язок свого покоління і скоротять термін возз'єднання в майбутній одній Христовій Церкві українців – православних і греко-католиків.

Що стосується ставлення до розколу в українському православ'ї, то тут було категорично заявлено: «За нинішніх умов розколу Української Православної Автокефальної Церкви на Синодальну і Соборноправну, Гетьманський Рух рішуче стоїть на становищі попертя У.А.П.Ц., що діє на основі канонів Апостольської Православної Церкви, висловлюючи, однак, свої застереження до Синоду, як органу Керування Церквою». При цьому застерігається, що церковна ідея соборноправности в суті справи веде до впровадження в основі невірних елементів на терен Церкви для перенесення туди світської політики, елементів, яким замало терену громадського життя, які прагнуть перенести в лоно Церкви часто аморальні закони вулиці. Ці елементи, зауважується в документі, прагнуть перетворити Храм Божий на торжище, хочать стати непокликаними господарями. Гетьманці вказують також на те, що ідея соборноправности завжди була виявом антагонізму в лоні УПЦ між ієрархією та віруючими. Свою позицію гетьманці як прибічники монархізму обумовлювали й тим, що соборноправна ідея в еміграційному житті розхитує основи Української Церкви, чим породжує скептицизм до неї у тих православно-віруючих, що прагнуть авторитарности, дисциплінованости і послуху, порядку і твердих приписів в Церкві, що цією ідеєю покривається згубний вплив на метод церковного устрою. Саме з цих причин «Гетьманський Рух підпиратиме всіма засобами Українську Автокефальну Православну Церкву, що плекатиме Церковний Авторитет, безоглядний послух і непорушний порядок на основі канонів Апостольської Православної Церкви».

У своєму баченні місця Церкви в майбутній незалежній Україні керівництво СГД висловило власну позицію коротко і лаконічно: «Уже давно ця позиція виходить з узнання Гетьманською Державою двох українських Церков: Православної Автокефальної і Греко-Католицької на правах державних. Гетьманський Рух ніколи не годився з демосоціалістичними проектами повного відділення Церкви від Держави. Особливо в умовах після плянового нищення Церкви Советською державою, Гетьманський Рух з притиском наголошує, що Українські Церкви обох панівних віровизнань відроджені можуть бути тільки за допомогою Української Держави. Щодо інших віровизнань на Україні, то супроти них Гетьманський Рух не посідатиме позицій виключности й нетолеранції, але й не стане на шкідливий ґрунт повної свободи релігійних сект».

По закінченню роботи з'їзд СГД прийняв Резолюцію, яку було затверджено гетьманичем Д. Скоропадським. Стосовно релігійних питань у ній підсумовувалося: «З'їзд СГД цілковито приймає і схвалює настанову Гетьманського Руху, що виходить з узнання Гетьманською Державою Української Православної Автокефальної Церкви і Греко-Католицької на правах державних. З'їзд відкидає демосоціалістичні проекти повного відділення церкви від держави; звеличення і відродження цих двох українських Церков будуть досягненні тільки за допомогою Української Держави. За нинішніх умов розколу УАПЦ Гетьманський Рух рішуче стоїть на становищі всебічного попертя Церкви, що діє на основі канонів Апостольської Православної Церкви. Ідею соборноправности, як метод церковного устрою, СГД відкидає».

Такі засади Гетьманського руху свідчать, що від часів існування Гетьманату 1918 р. і протягом всього повоєнного часу провідники гетьманської ідеї і керманічі організації залишилися щодо справ віри на сповідуваних ними консервативних позиціях (невід'єднаність Церкви від держави, автокефальність УПЦ, традиціоналізм у визнанні провідної віри), але, разом з тим, еволюціонували до глибших і міцніших національно-державницьких позицій у церковному питанні (визнання провідною не лише православно, як за Гетьманату 1918 р., а й греко-католицьку віру, підтримання ідеї їхнього возз'єднання в майбутньому і взаємопошани у сьогоденні, як засіб і шлях об'єднання нації, соборности держави). Вони стали у своїх поглядах більш зорієнтованими не на політичну кон'юнктуру, а на погляди віруючих (прагнення принести ідею возз'єднання УПЦ й УГКЦ до народу в Україні), проте їхній підхід до Церкви став більш практичнішим (розуміння, що проголошення на вигнанні єдності УПЦ й УГКЦ не змінить реального церковного стану в Україні і як цей факт може використати Москва; розуміння, що розкол розхитує не лише Церкву, але й українську громаду; прагнення поставити під держконтроль діяльність релігійних сект; розуміння, що держава повинна взяти діяльну участь у відродженні Церкви). Змінилося й ставлення до окремих аспектів церковного самоврядування (невизнання церковної соборноправности на відміну від 1918 р., коли уряд гетьмана безрезультатно двічі виносив питання автокефалії УПЦ на церковні собори тощо).

Втім, остаточне (конституційне) місце Церкви в майбутній державній Україні було визначене і оприлюднене гетьманцями у проекті «Конституційних Основ Української Держави у світлі програмових

засад Гетьманського Руху» (1977 р.), в яких, зокрема, зазначалося: «1. Правне положення Церкви обумовлюється гармонією релігійних і державних інтересів суспільства. Церкви і Духовенство основних християнських віровизнань є невід'ємними чинниками культурного та державного відродження України. Держава в свою чергу є основним морально-матеріальним фактором відродження Христової Церкви на Україні. Одночасно Держава визнає свободу і нехристиянських віровизнань з їх релігійними обрядами. 2. Чин актив громадянського стану сповняють Церква і Держава, в залежності від вибору громадян. Правосильність церковних актив і державних – однакова. 3. Церковна власність в межах закону забезпечується. 4. Святування неділь, дванадесятих і державних свят забезпечується законами Держави. 5. Церкви мають право на відкриття духовних нижчих, середніх і вищих шкіл і забезпечують керівництво навчанням релігії в усій шкільній системі Української Держави».

Крім того, служителі віри мали право балотуватися і могли бути обраними до Першої Палати законодавчого органу держави – Державного Союму на основі загального виборчого права для всіх громадян України, а голови Церков чи їхні представники мали змагатися між собою на загальних виборах у Землях (територіально-адміністративна одиниця майбутньої гетьманської України) до зарезервованих для релігійних представників місць у Гетьманській Раді – Другій Палаті законодавчого органу Української Держави. Поміж низки інших цивілізованих форм основних прав і обов'язків громадян, Держава мала гарантувати і охороняти законом також свободу віри і сумління, при цьому, незважаючи на забезпечення всіх основних демократичних свобод, як виняток, заборонялися: порнографічні твори, будь-яке публічне «висловлювання неповаги до Української Нації і священної особи Гетьмана» та антирелігійна пропаганда.

Як бачимо, «Конституційними Основами» майбутньої гетьманської України передбачалися досить прогресивні (навіть за сучасними мірками) основні правові засади і свободи для діяльності в державі Церков християнських і можливість проповідувати для представників віросповідань нехристиянських, забезпечувалася участь представників Церков у законодавчому житті країни тощо і, одночасно, Церква ще й бралася під опіку і оборону держави (заборона антирелігійної пропаганди). Гетьманці, перш за все, прагли бачити в Церкві об'єднувальну для українців силу, що надала б їм духовної наснаги у боротьбі за кращу долю своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статут Союзу Гетьманців Державників Америки. – Чикаго, 1937.
2. Позиції, перспективи і завдання Гетьманського Руху. – Авсбург, 1951.
3. Конституційні основи Української Держави у світлі програмових засад Гетьманського Руху. – Нью-Йорк, 1978.

Людмила ГУРСЬКА

Національний університет державної податкової служби України, м. Київ

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ХРАМ ЯК ЧИННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Християнський світогляд має різні вияви, але образність його концентрує в собі християнський храм. Він завжди був центром не лише релігійного, а й політичного, подекуди – економічного життя. Християнський храм – своєрідний історичний літопис, в якому закарбовані століття.

Храм завжди був оазою, пристановищем для українця, куди б не закинула його доля. Більше того, українці, перебуваючи на чужині, отримували в ньому Божественну благодать, знаходили моральну підтримку. Християнська віра, що ґрунтується на любові, співзвучна споконвічній природі українця – його кордоцентричності. Адже він сприймає Божественний світ крізь серце та розум. Чи не тому християнський світогляд так органічно переплівся з національним духом. Саме цей зв'язок стверджував у своїх етнографічних дослідженнях славний син українського народу Олекса Воропай. Його книги, створені в діаспорі, зокрема, двотомник «Звичаї українського народу», може слугувати першоджерелом для національного самоусвідомлення.

Безцінне значення для вивчення української культури, зокрема духовної музики, має творчість Олександра Кошиця, який, перебуваючи за межами батьківщини, досліджував зв'язок етнічних духовних витоків українців з новою релігійністю. Було осмислено та упорядковано: цикл річних свят та